

УДК 316.7:316.774

Тетяна Колосок

ОБРАЗ “ЧУЖОГО” В ЄВРОПІ: ФОРМУВАННЯ ПІД ВПЛИВОМ ЗМІ

У статті аналізується процес формування образу “Чужого” в Європі (на прикладі Чеської Республіки) під впливом засобів масової інформації, які відіграють значну роль у процесі активізації та гальмування міжкультурної взаємодії, деформуванні реальності щодо інших культур і їх носіїв.

Ключові слова: засоби масової інформації (ЗМІ), міжкультурна взаємодія, образ “Чужого”, Чеська Республіка.

Kolosok T. The image of the “Stranger” in Europe: under the influence of mass media.

The author analyses a process of forming the “Stranger” image in Europe (using the example of Czech Republic) under the influence of mass communication media, which play an important role in the process of energization and braking the intercultural interaction as well as reality deformation as to the other cultures and their bearers.

Key words: mass communication media (mass media), intercultural interaction, “Stranger” image, Czech Republic.

Колосок Т. Образ “Чужого” в Европе: формирование под влиянием СМИ.

В статье анализируется процесс формирования образа “Чужого” в Европе (на примере Чешской Республики) под влиянием средств массовой информации, которые играют значительную роль в процессе активизации и торможения межкультурного взаимодействия, деформировании реальности в отношении других культур и их носителей.

Ключевые слова: средства массовой коммуникации (СМИ), межкультурное взаимодействие, образ, “Чужой”, Чешская Республика.

Постановка наукової проблеми. Характерною особливістю останнього десятиліття є зростання ролі засобів масової інфор-

мації (ЗМІ) у суспільстві. Нині ЗМІ – один із засобів, за допомогою яких люди створюють для себе образ світу.

Образ “Чужого” народу, культури формується в результаті комплексної взаємодії з реальністю, частиною якої є ЗМІ, і які часто цю реальність і створюють. Тривале одностороннє зображення в ЗМІ соціальної групи, етносу або верстви, що часто ґрунтується на акцентуванні упереджених поглядів може викликати їх негативне сприйняття і, навіть, сприяти формуванню щодо них негативних стереотипів.

Аналіз досліджуваних проблем. Піднята проблема, а саме вивчення міри і засобів впливу ЗМІ на свідомість читачів/глядачів, досліджується в наукових розвідках Е. Анісімової, А. Баранова, М. Бойко, Н. Лигачової, Т. Трампога, П. Яньшина та ін. Чеські дослідники намагалися з’ясувати умови формування образу “Чужого” на території ЧР, зокрема варто згадати таких дослідників, як Т. Бітріх, Д. Бітнерова, Д. Дрбоглав, П. Квачова та ін.

Виклад основного матеріалу. Своє і чуже – один з центральних концептів культурології. У процесі культурної комунікації виникають прямі і зворотні зв’язки між “своїм” і “чужим”. Міжкультурна комунікація може призвести до відкриття “особистісного” в “чужому”, наближенню “чужого”. Однак проти “чужих”, як носіїв “чужинності”, у суспільстві укорінилися упередження і стереотипні уявлення, які перетворилися у норму суспільної поведінки, відокремлюють людей і не сприяють розвитку комунікації.

Етнокультурні стереотипи окреслюють межу між “Своїм” і “Чужим”, створюють певну реальність, що виникає на основі контрасту між своєю і чужою культурами. Контраст постає як результат специфічної інтерпретації зовнішнього світу у межах власної культури у вигляді спрощених і узагальнених уявлень – стереотипів.

Сьогодні провідна роль своєрідного “транслятора стереотипів” належить ЗМІ, які намагаються маніпулювати свідомістю громадськості, створювати образи світу, культури, народу і т. д., нав’язувати кимось визначені ідеї, при цьому застосовуючи різноманітні методи, зокрема розглядають соціальний об’єкт у

спрощеному схематизованому вигляді; застосовують оціночні судження, як правило, негативні; подають напівправдиву інформацію та ін.

Для України проблема формування образу “Чужого” на теренах Європи набуває особливої значимості у зв’язку зі зростаючою еміграцією українців до європейських країн, як з метою постійного, так і тимчасового перебування. Тому, на нашу думку, варто розглянути образ “Чужого”, а саме “українця”, на теренах європейської держави. З огляду на те, що значна кількість українців протягом останнього десятиліття емігрувала до Чеської Республіки, і цей процес поки що не припиняється, хоча його масштаби і значно зменшилися, питання образу “українця” у цій європейській країні є не лише цікавим для науковців-теоретиків, але й має прикладне значення для державних службовців-практиків у царині міжкультурних стосунків.

Основними репрезентантами України у Чеській Республіці є трудові українські іммігранти. Чеський дослідник Д. Дрбоглав зазначає такі характеристики української трудової еміграції: здебільшого високий рівень освіти, що контрастує з некваліфікованою, важкою, низько оплачуваною працею, яку вони виконують; погане знання чеської мови, мінімальна участь у громадському житті чеського суспільства; легальне і нелегальне перебування; спілкування переважно лише у межах власної етнічної групи; слабка інтеграція в суспільство [4]. Головною проблемою української трудової імміграції у ЧР є їх дуже низький соціальний статус і поширені уявлення про кримінальність українських працівників, адже рівень злочинності серед українських іммігрантів постійно зростає. І хоча в даний момент більшість трудових іммігрантів-українців не пов’язує своє життя з ЧР, саме вони на сьогодні є прототипом українця в ЧР, саме завдяки їм виник новий образ української культури в свідомості чеського населення, на жаль, не дуже привабливий.

Незважаючи на те, що українці в ЧР є (після словаків) найчисельнішою іноетнічною спільнотою, чеська громадськість сприймає українців, і взагалі представників Східної Європи, негативно, зверхньо, що констатується багатьма чеськими дослідниками [2, 358-363; 7, 84-87]. У чеських ЗМІ іммігранти

(включаючи українців) часто поєднуються з проблематикою нелегального перебування, безробіття, конкуренції на ринку праці, мафії і т. ін., про що зазначають П. Клвачова і Т. Бітріх у праці зі символічною назвою “Як пишуть і не пишуть про іноземців у чеській пресі” [6, 19-36]. Риторичні заголовки статей у чеській пресі – “Чеська влада не любить українців”, “Українці: працівники чи злочинці?” та ін. [3]. Чеська громадськість сприймає ситуацію з іммігрантськими спільнотами найчастіше поверхово. Здебільшого чеські ЗМІ мають тенденцію акцентувати увагу лише на відмінностях іммігрантів і не інформувати про те, що вони мають спільного з більшістю суспільства.

Чеські дослідники визнають складну ситуацію, яка склалася в чеських ЗМІ щодо висвітлення проблем етнічних меншин та іноземців взагалі. Зокрема В. Єжек відкрито визнає, що “недовіра до іншості, або ж протягом десятків років культивоване незнання різноманіття, звичайно пов’язане і з чеськими ЗМІ... [5, 74]”. Особливо складна ситуація у чеських ЗМІ створилася довкола образу українців, це відзначають і чеські дослідники Ф. Поспішіл, М. Шімачек, Л. Вохоцова [8, 13]. У більшості статей поняття “українець” або “український” вживаються як синоніми і, зазвичай, з’являються у поєднанні з насильницькими кримінальними або іншими негідними діями, які українцям, як групі, приписуються [6, 30-31]. П. Клвачова і Т. Бітріх доходять висновку, що образ українців, поданий у чеських друкованих ЗМІ, не дуже відрізняється від уявлень, які про них має більшість чеської громадськості [6, 34], що може свідчити або про значний вплив ЗМІ на формування негативного образу “українця” в свідомості чеського населення, або, що значно гірше, що ЗМІ просто віддзеркалюють вже сформовані негативні стереотипи щодо українців у чеському суспільстві.

Урядом ЧР здійснюється низка заходів щодо припинення поширення ксенофобії, і протягом останніх років намітилися деякі позитивні зрушення в ставленні чеських ЗМІ до етнічних меншин. Наявний образ “українця” можливо модифікувати завдяки продуманій культурній політиці уряду, громадській діяльності українців діаспори, представників українського наукового і мистецького світу в Чеській Республіці.

Висновки. Таким чином, варто зазначити, що нині образу “Чужого” в Європі (на прикладі Чеської Республіки) формується під значним впливом засобів масової інформації. На жаль, мусимо визнати, що в Чеській Республіці ЗМІ протягом тривалого часу позиціонують “Україну” і “українця” як “Чужого”, при цьому журналісти використовують в процесі реалізації цієї стратегії різноманітні вербальні і невербальні засоби, автори статей часто апелюють до негативних соціозумовлених уявлень чехів щодо українців: кримінальність, нелегальність, безробітність, малооплачуваність. А оскільки ставлення до “свого”, як правило, для представника певної культури є позитивним, то все “чуже” сприймається ним як “не таке як у нас” а, отже, негативне “a priori” [1,140-143].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гришаева Л. И. / Введение в теорию межкультурной коммуникации / Гришаева Л. И., Пурикова Л. В. – Воронеж: ВГУ, 2003. – 369 с.
2. Bittnerová D. Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky / Bittnerová D., Moravcová M. a kol. – Praha: SOFIS, 2005. – 459 s.
3. Daniel M. Česká vláda nemá Ukrajince ráda 30.11.2004. [Електронний ресурс] / M. Daniel – Режим доступу: <http://www.blisty.cz/2004/11/30/art20852.html>.; Daniel M. Most pro lidská práva Ukrajinci: Nádeníci & Násilníci? [Електронний ресурс] / M. Daniel – Режим доступу: <http://econnect.cz/index.stm?apc=zklx4-&x=84080>.
4. Drbohlav D. Současná migrace Ukrajinců a Rusů do Česka – Podobnosti a rozdílnosti [Електронний ресурс] / D. Drbohlav. – Режим доступу: http://migraceonline.cz/toCP1250/clanky_f.shtml?x=130054.
5. Ježek V. Nedůvěra k jinakosti je součástí dědictví totality / V. Ježek // Česká xenofobie. – Praha: Votobia, Nadace pro svobodu slova, 1998. – S. 73-75.
6. Klvačová P. Jak se (ne)píše o cizincích / P. Klvačová, T. Bitrich // Nečitelní cizinci. Jak se (ne)píše o cizincích v českém tisku. – Praha: Multikulturní centrum Praha, o.s., 2003 – S.19-36.
7. Knížák M. Estetická xenofobie (Český parlament jako vzor xenofobie) / M. Knížák // Česká xenofobie. – Praha: Votobia, Nadace pro svobodu slova.–1998. – S.84-87.
8. Očernění. Etnické stereotypy v médiích / Ed. F. Pospíšil, M. Šimáček, L. Vochocová. – Praha: Člověk v tísní – společnost při ČT, o.p.s., 2003. – 47 s.